

Speleološki amaterski film

RADOVAN ČEPELAK

Posvećeno 50. obljetnici amaterske kinematografije u Hrvatskoj 1928—1978.

U svijetu postoje milijuni kino-amatera, i nije čudo da među tolikima ima i kino-amatera speleologa. Koliko takvih ima u svijetu teško je reći, kao i to kada se prvi put nešto snimilo kamerom u podzemlju. Danas se mo-

gu vidjeti rezultati tog rada, koji su u nekim zemljama već na solidnom nivou, a 1977. god. realiziran je Prvi internacionalni festival speleološkog filma u francuskom mjestu La Chapelle en Vercors. Prvi speleoamaterski filmovi

PRIKAZ RADOVA

Red. br.	Autor	Iz SO PD	Tema ili naziv filma	God.	Format
1.	Stjepan Katusić	Zeljezničar	Isprobavanje vitla na jami Čudinki	1956	16 mm
2.	nepoznati autor	Javor	Detalji iz Veternice	1958	N-8
3.	Zvonimir Perhaj	Javor	Motivi iz Cerovačkih špilja	1959	N-8
4.	Branimir Jendrašić	Zeljezničar	Istraživanje Male Kicljeve jame	1968	N-8
5.	Zoran Bolonić	Zeljezničar	Crni Lug	1970	N-8
6.	Stevo Božinovski	Zeljezničar	Ponor u Crnom Lugu	1970	S-8
7.	Zoran Bolonić	Zeljezničar	Izvor Cetine	1971	N-8
8.	Mario Kirin	Velebit	Vježbe na aPukovoj jami	1971	N-8
9.	Dorđe Cvijić?	Velebit	Podgračišće II?	1971	N-8
10.	Zoran Bolonić	Zeljezničar	Akcija Perušić	1972	N-8
11.	Juraj Posarić & Jelena Lovretić	Zeljezničar (RTZ)	NAUKA I HOBI POD ZEMLJOM	1972	16 mm
12.	Boris Krstinić	Zeljezničar	Veternica	1972	N-8
13.	Juraj Posarić	Zeljezničar	Istraživanje jame Golubinke	1973	16 mm
14.	Boris Krstinić	Zeljezničar	Istraživanje jame Golubinke	1973	N-8
15.	Mladen Garašić	Velebit	Ulaz Velebitaške jame	1974	S-8
16.	Sansević Zeljko	Velebit	GRAPCEVA SPILJA	1975	S-8
17.	Mladen Garašić	Velebit	Rokina Bezdana '75	1975	S-8
18.	Radovan Čepelak	Velebit	ZAGREBAČKA SPELEOLOŠKA SKOLA '76	1976	S-8
19.	Mladen Garašić	Velebit	Speleološki film	1977	S-8
20.	Radovan Čepelak	Velebit	SNIMANJE	1977	S-8
21.	Radovan Čepelak	Velebit	SIGE	1977	S-8
22.	Radovan Čepelak	Velebit	SPELEOLOŠKA EKSPEDICIJA BUNJEVAC '77	1977	16 mm
23.	Radovan Čepelak & Damir Prelovec	Velebit	ZAGREBAČKA SPELEOLOŠKA SKOLA '78	1978	N-8
24.	Krešo Guszak	Zeljezničar	Mala Kiclava jama	1978	N-8
25.	Jakob Kopic & Miron Kovačić	Sutjeska Velebit	Istraživanje jame na Dubošćaku otok Brač	1978	S-8

u Hrvatskoj snimljeni su u drugoj polovini pedesetih godina; Stjepan Katušić član SO »Zeljzničar« iz Zagreba snimio je 1956. godine transport i isprobavanje novoizrađenog vitla na jami Čudinki, a nepoznati snimatelj iz SO »Javor« snimio je 1958. godine detalje u prvom dijelu špilje Veternice. Prvi film je za sada najstariji filmski dokument o jednoj speleološkoj akciji, a drugi je pionirski pokušaj podzemnog amaterskog snimanja. To nisu samo prvi, već ujedno i usamljeni pokušaji jer će se tek desetak godina kasnije početi s redovitim speleološkim amaterskim snimanjem. To nije ni čudo, jer je u tim prvim godinama bilo teško doći do kamere, filma, njegove obrade i, na kraju, do projektora. Treba se prisjetiti da

je u ono vrijeme malo tko posjedovao foto-grafsku opremu! S vremenom su se počeli sve više snimati speleološki filmovi, a malo pomalo speleološki amaterski film dobivao je i na kvaliteti. Najveći razlog sporog napretka speleološkog filma je u tome što se velika većina orijentirala prema fotografiji (i dijapozitivima), a malo je tko i vjerovao da se s amaterskom kamerom može nešto postići u podzemlju. U ono vrijeme bilo je još nerješivo pitanje rasvjete, pa se je sve prepustilo profesionalnim snimateljima koji su imali kvalitetnu opremu i potrebno znanje. Gotovo svi filmovi početnog perioda bili su više osobnog, eksperimentalnog karaktera, i dobiti makar kakav pokret na platnu već je značilo moralni uspjeh. Tek pri kra-

SPELEOLOŠKOG AMATERSKOG FILMA

Trajanje	Tehnika	Vrsta filma	Kamera	Rasvjeta	Film se nalazi	Opaska
5 min	cb	?	Bolex H-16	—	u arhivi SO Zeljničar	tonska kopija
?	cb	Agfa 26 DIN?	Eumig	karbidke	izgubljen	—
?	cb	Agfa 24 DIN?	Eumig	karbidke krijesnice aloksin	izgubljen	—
4 min	cb	Ferrania	Quarz	—	u arhivi SO Zeljničar	—
4 min	color	Kodachrome 25	Quarz	—	kod autora	—
1 min	color	Perutz	Universa	—	kod autora	—
3 min	color	Kodachrome 25	Quarz	—	kod autora	—
?	cb	?	Quarz 2	—	izgubljen	—
?	?	?	Quarz	—	?	pretpost.
8 min	color	Kodachrome 25	Quarz	—	kod autora	—
20 min	cb	Gevapan 30, 36	Bolex Ariflex	freezelight 600 W	arhiv RTZ	—
7 min	cb	ORWO, Efke	Quarz 2	„	kod autora	—
26 min	cb	Gevapan 30, 36	Bolex H-16	„	kod autora	—
10 min	cb	ORWO UP 21	Quarz	„	kod autora	—
1 min	color	Agfachrome	Yashica el. 800	—	kod autora	—
20 min	color	Kodachrome 40	Bolex	agregat 300 W plinsko svj.	na Hvaru	—
9 min	color	Agfachrome	Yashica el. 800	—	kod autora	multivizijska proj.
18 min	color	Kodachrome 40	Yashica el. 800	(baklja)	kod autora	—
20 min	color	Agfachrome	Yashica el. 800	3000 W	kod autora	u obradi
7 min	color	Kodachrome 40	Yashica el. 800	3000 W	kod autora	tonski
5 min	color	Kodachrome 40	Yashica el. 800	3000 W	kod autora	u obradi
25 min	cb	ORWO UP 21	Paillard-Bolex	freezelight 250 W	kod autora	u obradi
35 min	cb	ORWO UP 21, UP 15	Seconic, Quarz	freezelight 250 i 500 W	kod autora	tonski
7 min	cb	ORWO UP 15	Quarz	akumulator 80 W	kod autora	u obradi
9 min	color	Perutz Kodachrome 40 Agfachrome	Cosina, Lomo	freezelight 250 W	kod autora	u obradi

ju ovog početnog perioda uvidjelo se da se s malo više truda može snimati i pod zemljom, i od tada filmovi postaju i kvalitetniji. Godine 1977. i 1978. predstavljaju, po svemu sudeći, kraj prve faze speleoamaterskog filma u Hrvatskoj. Ako se osvrnemo na kvalitetu filmova tog početnog perioda, vidimo u većini zbilja početničke pokušaje. To su, u prvom redu, dokumenti jednog vremena, a tek onda bi se moglo reći da su dokumentarni filmovi. Ipak, ima tu i nešto kvalitetnijih pokušaja: TV-feljton »Nauka i hobi pod zemljom« autora Jurja Posarića; film o »Ekspediciji Rokina bezdana '75« autora Mladena Garašića koji je uspješni početak multivizijske projekcije (u kombinaciji s dijazpozitivima), tehnički uspio, ali još nedovršen i bez naslova. Speleološki film M. Garašića zbog korištenja »glumaca«, skromno nagovještava režiju, i mogli bismo ga uvrstiti u igrane filmove; zatim »Sige« autora Radovana Čepelaka nagovještava vrstu žanr-filma. U vrstu dokumentarnih filmova možemo ubrojiti dva filma o istraživanju jame Golubinke na Velebitu koje su snimili Juraj Posarić i Boris Krstinić, »Bunjevac '77« autora Radovana Čepelaka i »Zagrebačku speleološku školu '78« autora Radovana Čepelaka i Damira Prelova.

U slijedećem razdoblju trebalo bi dalje usavršavati kvalitetu filma, razvijati dokumentarni pristup, što je za sada važna zadaća speleološkog filma, i izgrađivati »speleološki stil« filma, te neke postojeće filmske vrste prilagoditi speleološkoj ideji.

Zašto baš inzistirati na nazivu speleološki film? Jedan je razlog da speleološka djelatnost dobije filmom jednu zaokruženu cjelinu, a drugi — da se speleolozi priviknu na činjenicu da i sami mogu snimati filmove.

Filmsko snimanje u podzemlju otežano je i zahtijeva timski rad. Snimanje dokumentarnog filma »Zagrebačka speleološka škola '78«. Osvjetljivač Josip Gudelj (lijevo) i snimatelj Radovan Čepelak (desno)

Foto: Marljian Čepelak

Speleološke filmove mogli bi i dalje snimati profesionalci, ali to ima i nekih nedostataka: u prvom redu, profesionalna snimateljska ekipa se neće odazvati na bilo koju speleološku akciju, jer joj to onemogućuju sama profesija i vrijeme, zatim, do mnogih objekata težak je pristup, a osim toga profesionalni snimatelji ne mogu uvijek doći tamo gdje mogu speleolozi koji su, osim toga, navikli na dugi boravak pod zemljom, hladnoću, a i druge psihicke i fizičke teškoće. Ukoliko se speleolozi potrudie i omoguće snimateljima fizički pristup u neprohodne dijelove objekta, izgubit će mnogo vremena. K tomu treba dodati da se recepti profesionalaca ne mogu u potpunosti primijeniti na jedan pojam koji se upravo izgrađuje, a to je **speleološki film**. Naravno da će i dalje s vremena na vrijeme i profesionalni snimatelji snimati pod zemljom, a korist od toga je da se takav materijal može prikazati daleko većem broju gledalaca, i na taj način propagirati speleološku djelatnost. Speleolog-snimatelj, s druge strane, snima za daleko manji broj gledalaca, ali snima u speleološkom duhu i po speleološkom ukusu. Takav speleolog-snimatelj može zabilježiti radnu atmosferu neke akcije, realne napore istraživanja i radost kada se takav posao obavi. On može snimiti daleko veći broj filmova, što jednog dana može predstavljati vrijedan dokumentarni materijal.

Ako pogledamo kako se razvijala speleološka fotografija (a još se uvijek razvija), onda vidimo da su prve (i rijetke) fotografije snimale profesionalci, u ono davno doba zvani svjetloslikari, koji su jedini i imali fotografsku opremu. S vremenom su se pojavili prvi amateri speleofotografije, a danas je speleološka amaterska fotografija toliko napredovala (snimljeno je, po slobodnoj ocjeni, nekoliko tisuća fotografija i dijazpozitiva) da je mnoge fotografije nemoguće razlikovati od djela profesionalnih fotografa. Kada se danas snima neka speleološka akcija, nikome ne pada na pamet da zove profesionalne fotografe, a to će jednog dana dogoditi se i sa speleološkim filmom. Da se to ostvari, treba se učiti snimanju, treba mnogo snimati i treba se učiti na greškama.

Snimateljska tehnika se i dalje usavršava; u posljednje vrijeme primjenjuje se i elektronika, pa potencijalne mogućnosti snimanja postaju još veće.

U najnovije doba u amaterskim radovima pojavila se video (TV)-tehnika. Pionirski pokušaj snimanja TV-kamerom u Hrvatskoj izvršio je 1978. godine Josip Corak, kada je snimio pripreme pred ulazak u jednu špilju u Lici. Amaterska video-tehnika, koja je danas još neuhodana i vrlo skupa, ima niz zanimljivih mogućnosti. Kao prvo, ne zahtijeva toliko jako osvjetljenje kakvo treba biti kod snimanja filmom, postoji mogućnost snimanja dužeg programa, ne troši se vrijeme na slanje i razvijanje kao kod filma, a snimljeni materijal se već na samom terenu može pregledati i ustanoviti sadržaj i kvaliteta snimke. Pomoćna aparatura i pribor video-tehnike omogućuje efektanu obradu (montažu) materijala uz upotrebu video-miksersa, raznovrsne trikove (video-efekte), pre-

snimavanje postojećih filmova na magnetoskopsku traku, što znači da svatko tko je zainteresiran može jednog dana posjedovati različite filmske speleološke programe, a otvaraju se i mnoge druge mogućnosti.

To međutim neće umanjiti značaj klasičnog filmskog snimanja sve dotle dok se ne pronađe veliki TV-ekran, jer je upravo u tome, za sada, velika prednost klasičnog filma: prikazivanje u dvoranama, za vrijeme sastanaka, a pogotovo na raznim stručnim skupovima kao što su simpoziji, kongresi i sl.

Sve se te tehnike u najnovije doba polako nadopunjuju, isprepliću i usmjeruju u jedan zajednički program i manifestaciju pod nazivom FAVIT¹ (film, audio,² video,³ istraživanja,⁴ televizija). Speleolozima to ne treba i ne smije biti strano, već naprotiv, trebaju iskoristiti pružene mogućnosti do maksimuma.

NAPOMENE

¹ Naziv FAVIT stvorio je filmski snimatelj i poznati kino-amater Vladimir Petek, koji je i organizator grupe FAVIT (djeluje od 1971. do danas).

² Kod nas je prvo podzemno audio-snimanje izvršio Mario Kirin (26. 1. 1969. godine u Vetrernici), a zatim Vlado Lončar (1972. RTZ), Boris Vrbeć u akcijama Jopićeva špilja '74, Puhaljka '75, Rokina bezdana '75, Bunjevac '77 i dr., a nešto malo i Boris Mudri.

³ Sve ono što se vidi: fotografija, dijapozitivi, filmovi, televizija, holografija (laserska projekcija), kompjuterska tehnika i projekcija i sl.

⁴ Istraživanje na proširenju starih i otkrivanje novih mogućnosti svih audio i vizuelnih efekata.

Snimanje amaterskog speleološkog filma u Cerovačkoj donjoj špilji. Snimatelj: Mladen Garašić, osvjetljivači: Zvonko Marinić i Mladen Juračić, glumac: Boris Vrbeć

Foto: Tihomir Kovačević

Miniranje u speleološkim objektima u Hrvatskoj

SRECKO BOŽIČEVIĆ

Prolazi iza prepreke. Prilikom istraživanja speleoloških objekata često smo se puta našli pred iznenađenim suženjem prolaza, iako se iza njega vidio daljnji nastavak podzemnog prostora. Našu želju da prodremo i dalje mogli smo realizirati jedino nakon strpljivog razbijanja sigaste ili druge prepreke. Takav način širenja prolaza više puta je dugotrajan i zbog uskog prolaza u kojem radimo, jako zamoran. Ponekad se događa da nam i omanji kameni blok prepriječati daljnji prolaz ili da nam voda naplavljenim materijalom pregradi inače prolaznu pukotinu. Svi vidljivi prolazi iza prepreka ostajali su dugo vremena nedokučivi, pa je želja za njihovim dosizanjem zahtijevala novi način pristupa.

Zbog svih tih razloga odlučio sam steći pravo izvođenja miniranja u speleološkim objektima, tako da postojeće prepreke mogu riješiti vlastitim znanjem. Ovu odluku pospješila je i činjenica što u dubine nekih jama ili u teško pristupačne dijelove pećine nismo mogli osi-

gurati ulazak profesionalnih minera s nekog tunelskog gradilišta ili kamenoloma. Ponekad je nedolazak minera na potrebno mjesto bio uzrokovan i njegovim strahom od podzemnog prostora, i sva naša nastojanja za novim otkrićima ostala bi uzaludna.

Rad s eksplozivom upoznao sam, nakon kraće obuke i vježbi na jednom kamenolomu kraj Zagreba, položio odgovarajući ispit i otpočeo s primjenjivanjem stečenog znanja i prijašnjih iskustava.

Namjena ovog prikaza jest da iznese rezultate miniranja u podzemlju našeg krša i da upozori na mjere predostrožnosti kojima se mogu spriječiti eventualne nesreće.

Mogućnost miniranja i mjere predostrožnosti. Uzroci sužavanja podzemnih prostora mogu biti različiti: sigasta nakupina u obliku salsjeva, sigasta kora na tlu kanala, urušeni blok ili više blokova, spuštanje čitavih blokova debelo uslojenih vapnenaca, nanos krupnog i sit-